

Slunce

už visí docela nízko nad obzorem,
když ze vsi zaklinká zvon.
Honza už nestrhne štok,
jehož drát držel v ruce: přeskočí tři čtyři koše,
které stojí v cestě, a se skvělou lehkostí vyšplhá
na nejbližší sloup. Docela nahoře přiloží dlaně k ústům
a se zanícením muezzina zavolá dolů do moře chmelnic:

Zas je-den je den ten **táááááám!**

Dole se to zahemží nadšením. Kluci a holky
Honzova věku povstanou ke spontánnímu
díkůvzdání:

Záááááás

ten tam je je-den den! **Hurááááá!**

Se sedačkami v rukou, zbytečné svetry přes ramena,
z pocení, opálení a utahání vykročí,
a je to spíš tanec než pochod:

Myslíme jenom na to
Ze chmel je naše zlato
Jediné co nám svato
Je chmel a jenom **chmel!**

Tak začíná

nejslavnější český filmový muzikál Starci na chmelu
o lásce Hanky a Filipa, dvou mladých lidí,
které svedla dohromady chmelová brigáda.

Ale jak to bylo ve skutečnosti?

Jaké opravdu byly chmelové brigády mládeže
v letech 1939-1989 (nejen) na Rakovnicku, to je námětem
druhé výpravy za zeleným zlatem, ve které tentokrát
zamíříme mezi chmelnice Poddžbánska a Podlesí.

Téměř celá trasa vede Přírodním parkem Džbán,
vyhlášeným 1994 k ochraně zdejšího
jedinečného krajinného rázu.

Třída X.B gymnázia z pražských Vršovic na chmelu
v Mutějovicích, srpen 1959 (archiv H. Hornofové).

ZASTÁVKA ČTVRTÁ: Kroučová

Jestliže za 2. světové války byla pomoc školní mládeže při sklizni chmele nouzové řešení, které si vynutil nedostatek kvalifikovaných sil, vázaných v „jiných válečně důležitých podnicích,“ pak chmele v následujících letech byly bez povinné účasti školní mládeže nemyslitelné. Například v roce 1966 sklízelo chmel na Rakovnicku téměř 30 tisíc mladých lidí, roku 1969 jich bylo 23 900.

Takto referoval o příjezdu česáčů v roce 1969 okresní týdeník Rozvoj: „Vyvalili se ven – s batohy, ešusem, kytarou, kloboukem, který je ještě bez chmelové větvičky. Nádraží bylo plné volání, pokřikování. Po nástupišti k vlaku přicházel malý Vietnamec Nghy: „Já jedu poprvé. Moc se těším! Budu hodně pracovat, potřebuji peníze, protože v Praze studuji. A těším se na volno, s vašimi mladými lidmi je to prima.“ V roce 1966 vítali česáče v Kolečovicích hudbou a transparenty, místní kino připravilo světelný poutač. Sverázny transparent vyvěsili téhož roku ve Vlkově: „Vítáme česáče chmele a jim podobné lidi!“

S příjezdem
česáčů se
život v
chme-
lařských
obcích
obrátil
vzhůru
nohama.

„Vjeli
jsme na
náves v Kněževsi a ocitli se ve zcela
jiném světě,“ uvedl v roce 1969 týdeník Rozvoj reportáž z největší chmelářské obce v republice, kde pomáhalo chmel sklízet 2600 mladých lidí (3150 v roce 1963; v roce 1976, kdy se už 4/5 chmelnic sklízely strojně, ještě 1800): „Všude plno lidí, pokřikování, pobíhání. Ze dveří ubytovny vykukla rozčuchaná hlava, začala zívát a nadávat na brzké vstávání. V umývárně se ozývalo cákání a smích. Za chvíli se vyvalila ven parta kluků oblečených do chmelářského, na hlavě klobouk po dědečkovi, který právě na chmelu frčí. S ešusem za opaskem šli na snídání. Před jednotlivými ubytovnami stojí stánky kryté celtou a zde se vydává snídaně. Bílá káva, tři loupáky.“

Zajímavosti a pamětihodnosti Kroučové: Novogotický kostel svaté Markéty byl postaven v letech 1904-5 z neomítané opuky. U kostela památná Kroučovská (či Fejfarova) lípa, stará asi 400 let, vysazená podle místní tradice na památku rejtara Fejfara, který do rodné Kroučové přivezl smutnou zprávu o porážce českého vojska v bitvě na Bílé Hoře. Zveršovanou pověst a další zajímavosti o Kroučové najdete na informačním panelu před lípou. V Kroučové je pohřbeno 150 husitů, padlých roku 1434 v bitvě u Řevničova. Větší část ostatků je uložena pod centrální

PRŮVODCE TÉMATICKÝM VÝLETEM

Chmel jsem česal já! část 1.

napsal
Roman Hartl

výlet z řady
Výpravy za zeleným zlatem

WWW.RAKOVNICKO.INFO

V Rakovníce 2007.
Svazek měst a obcí Rakovnícka

Rozhlas mezi mladými česači, rok 1943 (z Českého chmeláře).

ZASTÁVKA PRVNÍ: Milostín

Druhá světová válka vnesla do sklizně chmele velkou změnu, a to hromadnou účast dětí a mládeže, neboť „odstranění nezaměstnanosti a totální válečné nasazení, provedené v poslední době, včlenilo do trvalého pracovního poměru ve zbrojní výrobě větší část právě onoho okruhu osob, které po desetiletí přijížděly do chmelových krajů, aby provedly sklizeň chmele.“ čteme v Českém chmeláři. Staré party česácké byly nasazeny v „jiných válečně důležitých podnicích“ a jejich práci převzaly děti. V roce 1942, kdy vinou nedostatku dospělých česačů byla sklizeň „ohrožena,“ vypomohla mládež ve „značném počtu“ a roku 1943, kdy počet dospělých česačů ještě poklesl, tvořily děti a mládež v náboru česačů už 37 procent. Pro porovnání: V německé výrobní oblasti Hallertau vyplnilo v roce 1941 „válkou vzniklé mezery“ v počtu pracovních sil při sklizni 4937 mladistvých, v roce 1943 už pětkrát tolik. Nasazení byli chlapci od 13 do 17 let a dívky od 14 do 18 let. K „hromadnému“ nasazení dětí a mladých lidí ve sklizni Český chmelář dodal, že „ochota mládeže k pomoci je velká, poněvadž česání chmele je prací lehkou, která mládeži obojího pohlaví zvláště vyhovuje. Současně je mládeži dána možnost užítí části prázdnin na čerstvém venkovském vzduchu, při silné stravě (poskytují se přídavky masa, tuka a ostatních potravin), a ještě přitom ušetřiti značný peněz.“

V létě 1943 sděluje Ministerstvo hospodářství a práce prostřednictvím chmelářského tisku pěstitelům chmele, že „v důsledku obtížného náboru pracovních sil na česání chmele jen část požadovaných česačů bude kryta dospělými a že většina česačů se bude rekrutovat ze školní mládeže 13 až 14 let“ a upozorňuje, že mládež „přirozeně vyžaduje jiné zacházení“ než dospělí dělníci. Pracovní doba české školní mládeže byla po vzoru Hitlerjugend v Sudetech stanovena od 6 do 12 hodin dopoledne a od 13.30 hodin do 19 hodin odpoledne s tím, že „na každý pád je třeba zameziti přemáhání a zdravotní úhonu“ a je „nutno zajistiti vydatnou polední přestávku a noční klid.“ Dále ministerstvo žádá, aby mládež byla „čistě

ubytována“ a zdůraznilo, aby chlapci a dívky spali v oddělených místnostech, neboť „mrvaní ohrožení mladistvých bylo v minulém roce hlavním bodem stížností.“ Ministerstvo dále nabádá pěstitele, aby školní mládež dostávala vydatnou stravu a neopakovaly se případy z předchozího roku, kdy „ojedinelí pěstitelé prý sami požíli potraviny, na které mladiství měli nárok.“

Vybrané zajímavosti a pamětihodnosti Milostína:

Boží Dar je adresou Ježíška, přes Milostín chodí pošta pro zamilované. Během akce Valentýnská pošta, kterou od roku 2002 v čase kolem svátku svatého Valentýna pořádá Česká pošta, používá milostínská pošta příležitostně razítko se siluetami dvou postav, srdcem a nápisem Sv. Valentýn. Razítkem každoročně označí několik set dopisů. U pomníku padlých památníček posledního amerického pilota sestřeleného za 2. světové války nad Evropou, W. B. Hoelschera, který se v dubnu 1945 zřítíl se svým strojem u Milostína. Pád i válku přežil.

ZASTÁVKA DRUHÁ: Mutějovice

Přestože se děti pracovním výkonem nemohly „zdaleka vyrovnat kvalifikovaným starým česáckým partám“, ukázaly se při česání „velmi prospěšnými“. Hospodáři obvykle mládež vítali přívětivě, vzorem „vzájemného vycházení si vstříc“ bylo při sklizni v roce 1943 hospodářství J. Petřílka ze Solopysk. „Děti se zde měly skutečně velmi dobře a zaměstnavatel, jakož i slečny učitelky dbaly, aby o jejich pohodlí bylo postaráno. Maminky přijely za dětmi a byly překvapeny – neboť mnohá děvčata se tak doma neměla, jako zde. Počasí bylo zpočátku parné, pak zase pršelo. Večer, než šly děti spat, pomodlily se, aby bylo vyprošeno na druhý den hezké počasí. Zaměstnavatel při této modlitbě nesměl chybět a modlitba byla vyslyšena. Druhý den se udělalo hezky, upřímná děvčata se však svěřila hospodáři, že když bylo parné počasí, že se modlily, aby nebylo takové horko, aby trochu sprchlo, neboť již na chmelnici nemohly vydržet. Při ukončení sklizně prozradily to s dětskou nevinností a hospodář je za tuto upřímnost pohladil, neboť byl s nimi vždy spokojen, panovala mezi nimi největší harmonie a děti se měly velmi dobře. Těžké bylo loučení, když děvčata odjížděla, notovala si písničku: Nečešm, nečešm ... Odcházely do svých domovů a loučily se dlouhým s Bóhem, když je vůz odvázel ze vrat hospodářství.“

Některí pěstitelé si však pokyn ministerstva o „jiném zacházení“ s mládeží vykládali po svém. „Stalo se mi, že sedlák nebyl spokojen, když děti česaly průměrně pět věrtelů denně, tedy nejméně čtyři, nejvíce deset,“ napsala do Českého chmeláře vedoucí skupiny dívek Růžena Hejzlarová-Mrázová. „Přítom děti byly již v sedm hodin na chmelnici, v poledne jedna hodina přestávka a po deváté hodině se vracely domů. Pracovaly i za deště a v jednom místě vyhrožoval sedlák dětem, že neudělají-li šest věrtelů, nebude platit uzeninové přídavky ani dávat polední polévku. Ne-

močné nechtěl žít.“ U svérázného sedláka muselo zakročit četnictvo, aby se „vše dostalo do správných mezí.“

Vybrané zajímavosti a pamětihodnosti Mutějovic: *Unikátní architektura obytných a hospodářských staveb z rezného opukového zdíva, převážně z druhé poloviny 19. a počátku 20. století (venkovská památková zóna v návrhu). V pomníku obětem války (odhalen 1928), jsou uloženy schránky s hlinou Novorománský kostel na návsi je zasvěcen sv. Václavovi. U rozcestí do Lhoty pod Džbánem socha Panny Marie z roku 1760, věnovaná Janem a Kateřinou Kroupovými. Přibližně 3 kilometry severozápadně od Mutějovic se nachází trosky středověkého strážního nebo loveckého hradu Džbán (k nim vede z Mutějovic trasa okružního tematického vyletu Džbán pověstí a tajemství - historie, pověsti hradu Džbánu, Čertův kámen, lámání opuky, archeologické objevy v okolí Mutějovic a další zajímavosti).*

ZASTÁVKA TŘETÍ: Hředel

Hromadné nasazení školní mládeže, která neměla s česáním chmele žádné zkušenosti, vyžadovalo od pěstitelů značnou míru trpělivosti a shovívavosti. Že jí tu a tam bylo zapotřebí vrchovatou měrou, dokládá příhoda, kterou v roce 1943 zaznamenal J. Hadrbolec: „V Hřivčicích zažil jeden hospodář překvapení, z kterého v první chvíli neměl radost, ale kterému se pak sám musel nakonec zasmát. Četa oněch třinácti- až čtrnáctiletých spolupracovníků z Prahy, která viděla chmelnicu poprvé v životě, se už ráno po příjezdu nemohla dočkat – a že tedy vyrazí na chmelnici napřed, než hospodář zapráhne. Místní chlapci své kolegy dovedli na místo a ti se hned dali s nadšením do práce. Když rolník po půl hodině přijel za nimi, nemohl překvapením ani promluvit. Dobrá polovina všech štoků na celé chmelnici již ležela strhána na zemi a s druhou kluci právě zápolili. A nechtěli pak dlouho uvěřit, že to česání není přeci jen tak docela lehké, že se ocesávají hlávky jedna po druhé a ne tak, jak si to představovali: strhnout z drátů za půl hodiny všechny keře, odvézt domů – a práce že je hotova.“

Kreslená anekdota v týdeníku Rozvoj 33/1987.

Vybrané zajímavosti a pamětihodnosti

Hředel: *Obytné a hospodářské stavby z rezného opukového zdíva, převážně z druhé poloviny 19. a počátku 20. století. V domku před kostelem muzeum obce a chmelářství (otevřeno 1. a 3. sobotu v měsíci 8-11.30 h nebo po domluvě na 724 148 384). Věž barokního kostela Všechny Svatých má symbolickou výšku 33 metrů (33 – věk ukřižovaného Ježíše Krista). Z věže kostela zastřelil podle pověsti kroučovský lesník draka, který do vsi létal lovit slepice a jiná domácí zvířata. Básník František Chládek (1829-1861) o rodných Hředlích napsal: „Pohled milý, / přespanilý / poskytuje směs / plotů, stromů, / stodol, domů, / tvořící tu ves.“ Podle místní tradice jednou ve Hředlích přenocovala císařovna Marie Terezie cestou do (nebo z) Karlových Varů.*